

Bornholms Sanatorium

1908 – 16. Januar – 1933

SÆRTRYK AF „BORNHOLMS AVIS“

Bornholms Sanatorium gennem 25 Aar

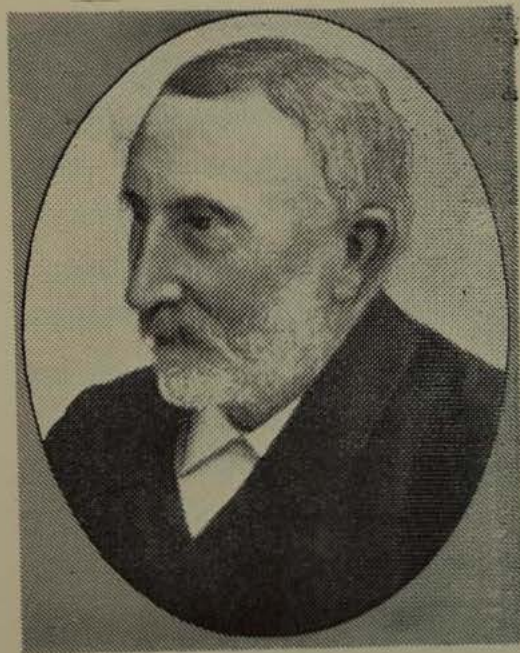
»**S**ANATORIET« er det populære Navn — Bornholms Tuberkuloseanstalt det officielle — paa den Institution, der har sit Virke i de smukke, hvide Bygninger i Blykobbe Plantage ved Rønne.

Den 16. Januar er det 25 Aar siden, at Sanatoriet blev indviet, en Milepæl, det er værd at standse ved og i et Tilbageblik fæstne Virksomhedens Gang og Betydning gennem den svundne Tid.

Som en moderne Sct. Jørgens Kamp med Dragen rejstes i Aarhundredets Begyndelse en landsomfattende Bevægelse til Kamp mod den samfundsødelæggende Sot Tuberkulosen. Ord som »Nationalforeningen«, »Julemærket«, »Høstblomsten« o. s. v. bærer i sig Klang af Offervilje og Bevis paa, hvad der kan opnaas ved at løfte i Fløk.

Regering og Rigsdag ydede sin

Del ved Vedtagelsen af Lov af 14. April 1905 om Foranstaltninger til Tuberkulosens Bekæmpelse.

Fysikus P. V. E. Hansen,

Sanatoriets Forhistorie.

Det var i Sommeren 1905, at Bornholms Fysikus, Læge P. V. E. Hansen i Rønne, rejste Sagen om et Sanatorium og Tuberkulosesygehus paa Bornholm,

hvør Statistiken viste, at aarlig ca. 100 Mennesker døde af Tuberkulose. Og Institutionens Virkeliggørelse blev i Henseende til Anstaltens Beliggenhed. Finansiering og Drift et ret interessant Sammenspil mellem Staten, Bornholms Amt, Sogne- og Bykommuner. Paa et Møde i Rønne af Interesserede valgtes følgende Udvalg: Fysikus Hansen (Formand), Dr. Borch, Anthon Jensen, Kratlund, Mathias Norregaard og H. Hansen, Kobbegaard. Udvalget holdt Møde 8. Sept. i Aakirkeby med Delegerede fra Kommunerne.

I Amsraadsmødet 28. Sept. forelaa Andragende fra Fysikus Hansen paa Udvalgets Vegne om et Tilskud fra Amtet paa Halvdelen af Udgifterne til Opførelse af et Tuberkulosesygehus paa 20 Senge (siden udvidet med 6 Senge) med en dertil knyttet Sanatorieafdeling paa 10 Senge. Anstalten antoges at ville koste ca. 60,000 Kr., og Byggegrunden ventedes overladt af Staten uden Véderlag. Til Sygehuset kunde ventes Statstilskud efter Loven, Halvdelen af Udgifterne beregnet til 2500 Kr. pr. Seng, og til Sana-

Amtmand, Baron Bille Brahe
Repræsentantskabets første Formand

torieafdelingen var tilsagt 10,000 Kr. af Nationalforeningen. Til Sygehusets Drift vilde erholdes Statstilskud efter Loven, og man ventede ogsaa det samme til Sanatoriets Drift, ligesom de bornholmske Kommuner antagelig vilde overtage Garantien for Driften. Endvidere tænkte ad privat Vej dannet en Fond til Institutionens Støtte.

Amsraadet, hvis Formand var Amtmand, Baron Bille Brahe, anbefalede Sagens Fremme og bevilgede Midler til Forarbejderne. Efter flere Behandlinger vedtog Raadet 30. April 1906 at yde

et Tilskud af 40,000 Kr. (senere forøget med 24,000 Kr.) af Amtsrepartitionsfonden til Bygningernes Opførelse under Forudsætning af, at Amtskommunen blev Ejer af Institutionen, og at Amtsraadet saavel i Anlægs- som i Driftsbestyrelsen fik Majoriteten og Formandspladsen. Til Medlemmer af Anlægsbestyrelsen valgte Amtsraadet 28. Maj: Fysikus Hansen, Proprietær O. Jespersen (1908 afløst af Kapt. M a e g a a r d) og Gaardejer A n t h o n J e n s e n (1907 afløst af H. P e d e r s e n, Staalegaard).

Byggearbejderne.

Efter Tegninger af Arkitekterne B. & V. I n g e m a n n, København, der havde udført lignende Anlæg ovre, udbødes Byggearbejderne i Efteraaret 1906; men da der ved Livitationens Afholdelse i Februar 1907 kun forelaa ét Tilbud, og dette var meget højere end det budgetterede Beløb, indledede Byggeudvalget underhaanden Forhandling til flere Sider. Der indkom derefter et Tilbud fra Murerm. C. L a u j u n., Rønne, og M. T h o r s e n & S ø n, Hasle, lydende paa 44,780 Kr.; dette blev antaget, og Arbejdet paabe-

gyndt medio April. 14. August holdtes Rejsegilde, og ved Nytaarstid stod Bygningerne færdige: Amtsvejinspektør G r e g e r s J e n s e n og Ingeniør T. h. K ö f f o e d var Tilsynsførende henholdsvis for Bygningerne og Sanitetsanlægget.

De første (7) Patienter indlagdes 15. Januar 1908. Ved den højtidelige Indvielse den følgende Dag herskede almindelig Glæde over det hele Anlæg.

Vanskeligere viste sig Ordningen af Sanatoriets Drift og Administration, Spørgsmaal, der afstedkom

langvarige Forhandlinger mellem Amtet og Kommunerne.

Som nævnt havde Amtsraadet for at yde Tilskud til Anstaltens Opførelse (efterhaanden ialt 64,000 Kr.) stillet den Betingelse at faa Majoriteten og Formandspladsen i Driftsbestyrelsen. Men dette vilde Kommunerne, der skulde være Garanter for Driften, ikke gaa med til. I Mødet 26. Februar 1907 vedtog derfor Amtsraadet et af Fmd. stillet modereret Forsl., hvorefter Sanatoriets Bestyrelse skulde bestaa af

4 Medlemmer, hvoraf Amtsrådet vælger to, Byrådene ét og Sognerådene ét. Bestyrelsen vælger selv sin Formand, hvis Stemme i Tilfælde af Stemmeligbed gør Udslaget.

Men som Følge af Erklæringer fra en Del By- og Sogneraad vedtog Amtsrådet 2. Sept. et saalydende Ændringsforslag: »Bestyrelsen bestaar af 3 Medlemmer, hvoraf Amtsrådet, Byrådene og Sognerådene vælger hver ét, saaledes at Amtsrådets valgte Medlem er selvskreven Formand.«

Dette tiltraadtes af samtlige Sogneraad, samt Hasle og Aakirkeby Byraad, medens de øvrige Byraad svarede, at Forslaget kunde kun tiltrædes med den Ændring, at Bestyrelsen selv valgte sin Formand. I Amtsrådsmødet 27. Novbr. nedsattes derefter et 3 Mands Udvalg til Forhandling med Delegerede fra By- og Sogneraad, og det vedtoges at lade Amtskommunen overtage Sanatoriets Drift, indtil Enighed opnaaedes. Endelig 25. Febr. 1908 kunde Amtsrådet vedtage en Ordning med Kommunerne, hvorved Anstaltens Bestyrelse blev efter de protesterende Kommunerens Øn-

ske, og Repræsentantskabet blev fastsat til 27 Medlemmer, hvoraf 3 valgte af Amtsrådet, hver med 8 Stemmer, 4 valgte af Rønne Byraad, og 1 af hver af de øvrige 20 Kommuner, de sidstnævnte 24 Repræsentanter hver med én Stemme. Det aarlige Underskud fordeles paa Kommunerne efter Folketal.

Proprietær Lind, Brogaard,
Formand for Bestyrelsen.

Repræsentantskabet holdt sit første Møde 25. Marts 1908, hvor Amtmand, Baron Bille Brahe valgtes til Formand, og der nedsattes et 4 Mands Udvalg til at besigtige Sanatorie-Anlægget inden Overtagelsen. Endelig 25. Juni,

Gdr. Marcus Blem, Engegaard,
Formand for Repræsentantskabet

efter 2 Aars Forhandlinger, overgik Anstaltens Drift fra Amtsraadet til Repræsentantskabet og den nyvalgte Driftsbestyrelse: Proprietær H. Hansen, Kobbegaard, valgt af Sogneraadene (Formd.), Fysikus Hansen, valgt af Amtsraadet, og Justitsraad N. C. Olsen, Rønne, valgt af Byraadene. Sidstnævnte var Bestyrelsens Formand 1909—14 og afløstes af Borgmester Niels Nielsen, der 1921 afløstes af den nuværende Formand, Proprietær Anthon Lind, der siden 1911 har siddet i Bestyrelsen. Denne består desuden for Tiden af Amts-

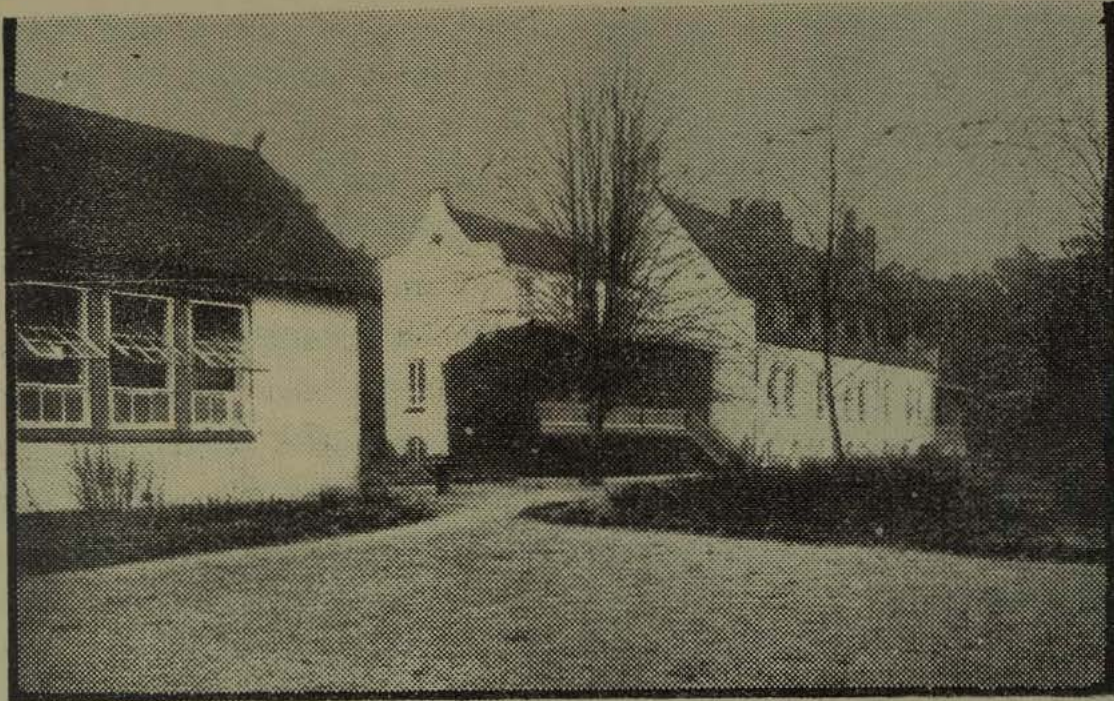
raadsmedlem C. Michelsen og Handelsskolebestyrer Marius Hansen.

1913 valgtes Amtmand, Kammerherre Knud Valløe til Formand for Repræsentantskabet. 1922 blev Redaktør H. C. Jespersen Formand. Den nuværende Formand, Sogneraadsform. Marcus Blem valgtes 1932. Revisorer: Dyrlæge Eskelund 1908—18, C. Michelsen 1918—30, Sogneraadsformand Anhøj fra 1930.

Udvidelser og Forbedringer.

Efter at Sanatoriets Bygninger var opført paa den Staten tilhørende Grund, der ved Lov af 18. Maj 1906 og Kontrakt af 1908 mellem Landbrugsministeriet og Bornholms Amt var overtaget af Amtsraadet, blev Anlægget allerede følgende Aar udvidet med en Liggehal for Patienterne, ligesom der bekostedes Hegn om Anstalten. Med disse Udgifter var den samlede Anlægssum vokset til 114,038 Kr. 26 Øre, hvoraf Amtets Tilskud 64,229 Kr. 44 Øre.

1911 opførtes en Tilbygning mod Vest til Høspitalsbygningen, indeholdende en haardt tiltrængt Samlingsstue for Patienterne. Ar-

Sanatoriet, som det præsenterer sig nu ved Jubilæet.

bejdet udførtes af Hasle Snedker- og Bygningsforretning, efter Licitation for 6440 Kr.

En Krisetid.

I Dyrtidsaarene efter Verdenskrigen gennemgik Sanatoriet en slem økonomisk Krise. De voksende Underskud foranledigede Repræsentantskabet til 26. November 1920 at andrage »Nationalforeningen til Tuberkulosens Bekæmpelse« om Foreningens Overtagelse af Anstalten eller Støtte til samme. Da dette ikke førte til noget Resultat, nedsatte Repræsentantskabet et 3 Mands Udvalg til sammen med Bestyrelsen at undersøge Spørgsmaalet

om, hvorvidt Sanatoriet vedblivende burde drives paa samme Maade som hidtil, eller om det ikke vilde være heldigere at nedlægge Sanatoriet og overflytte Hospitalsafdelingen til Amtssygehuset. Da man imidlertid søgte og fik et ekstraordinært Statstilskud paa 30,000 Kr. til Dækning af Underskudet for 1920—21, blev Stormen redet af.

En Udviklingsperiode

for Sanatoriet begyndte med Aaret 1923, da der installeredes elektrisk Belysning, et Anlæg, der udført af Firmaet Pedersen & Jørgensen i Rønne efter Licitation kostede 2285 Kr. Et sær-

ligt Mærkeaar blev 1925, da der opførtes en Tilbygning (over Samlingsstuen) med Installation af Røntgenapparater og Lysbad. Byggearbejdet overdroges efter Licitation til Murermester C. H. L a u, Rønne, for 11,607 Kr., Lys- og Røntgenapparater leveredes og installeredes af L e v r i n g & L a r s e n, København. Denne moderne Tilvækst til Sanatoriet muliggjordes ved et Tilskud fra Nationalforeningen, saavel til Bygning som til Apparater, paa ialt 21,000 Kr. I 1928 installeredes et særligt Varmeapparat i Sanatoriebygningen. Arbejdet til en Bekostning af 2740 Kr. udførtes af Ndr. Jernstøberi og Murermester V. L i n d s t r ø m, Rønne. 1931 fornyedes Varmeapparatet i Hospitalsbygningen. Arbejdet udførtes efter indgivet Tilbud af Nordre Jernstøberi for 8675 Kr. Endelig blev der i 1932 anlagt et nyt Kloaksystem med Septiktanke, udført af Brødrene A n k e r i Hasle for 3000 Kr.

Med alle disse Forbedringer staar Sanatoriet i Dag bedre rustet til at løse sin Opgave end for 10 Aar siden.

I Anledning af Jubilæet udtaler

Sanatorielæge, Dr. H e l s t e d om

Sanatoriets Opgaver og Virksomhed:

Hvilke har været Sanatoriets Opgaver i de forløbne 25 Aar? Fornemmeligst disse: Gennem I s o l a t i o n af smittefarlige Syge at mindske Sygdommens Spredning og derigennem ogsaa dens Dødelighed, ved B e h a n d l i n g at gøre de Syge saavidt muligt arbejdsdygtige og smittefri, og endelig ved O p l y s n i n g af Patienterne om Smittemaade at gøre dem mindre farlige for Omgivelserne, naar de efter endt Kur fra Anstalten vender tilbage til Dagliglivet.

Hvoraf slutter man, om Sanatoriets Virksomhed har sat sig Spor i Kampen mod Tuberkulosen? Bedst af dennes Dødelighed. Mens D ø d e l i g h e d e n af Lungetuberkulose for hele Danmark beregnet pr. 10,000 Indbyggere aarligt var mellem 25 og 30 før »Sanatorieæraen«, som startedes med Indvielsen af Nationalforeningens første Sanatorium i 1904, var den i 1931 sunket til ca. 6 pr. 10,000 Indbyggere. Dette er den laveste Dødelighed af Tuberkulose i

samtlige Europas Lande og den tredielaveste i Verden, idet kun Australien og Ny Zeeland har den lavere.

Paa Bornholm var Dødeligheden af Lungetuberkulose i 1931 kun ca. 4,2 pr. 10,000 Indbyggere, mens den omkring Aarhundredskiftet — fra hvilket Tidspunkt helt nøjagtige Oplysninger ikke haves — næppe har ligget synderligt under det øvrige Lands. Vi kan saaledes sige her paa Øen at have fulgt smukt Trop i Sygdommens Nedkæmpelse. Og sikkert har Sanatoriet haft sin Part i Resultatets Opnaelse.

Det er nævnt, at der omkring 1921 var Fare for dets Nedlæggelse. Tyder Belægningen gennem Aarene paa, at en saadan havde været formaalstjenlig? Det synes ikke saa. Mens det gennemsnitlige Antal Indlæggelser i Aarene 1908—21 var 48,4 aarligt, har det tilsvarende Tal for Aarene 1922—32 været 60,7. Medvirkende til denne Stigning har formentlig været Sanatoriets Forsyning med elektrisk Lys og Kraft, Røntgen- og Lysbadeinstallationen som nødvendige Forudsætninger for Gennemførelsen af det

Dr. Kai Helsted,
Sanatoriets nuværende Læge.

sidste Decenniums mere aktive Behandlingsprincipper. Og endelig synes den af Amtet oprettede Tuberkulosestations Virksomhed, som tog sin Begyndelse i Septbr. 1929 — ligesom den paa Sanatoriet 1. April 1929 aabnede statsanerkendte Kystsanatorieafdeling for Børn med Skrofulose og Kirteltuberkulose — yderligere at have stillet Krav til Anstalten, idet Indlæggelserne de sidste 3 Aar, 1930—32, har været oppe paa 79,6 i Gennemsnit.

Det ser saaledes ud til, at der fremdeles er god Brug for Anstaltens Hjælp i Kampen mod den

for baade Individ og Samfund saare alvorlige Sygdom, Tuberkulosen — slutter Sanatorielægen de interessante Udtalelser.

Personalet gennem 25 Aar.

Som Sanatoriets første Læge ansattes den 1. November 1907 Dr. Niels Georg Kaaber, født i Kolding 24. Decbr. 1872. Han ledede Anstalten dygtigt og

Dr N. G. Kaaber,
Sanatoriets første Læge

samvittighedsfuldt i dens første og længste »primitive« Tid, uden Røntgenapparat og Lysbad. Den 9. Septbr. 1911 blev Dr. Kaaber gift med Sanatoriets daværende Oversygeplejerske Frk. Kristi-

ne Gleerup. Efter 14 Aars Virksomhed ved Sanatoriet og nogle Maaneders Sygdom døde Dr. Kaaber paa Montebello ved Helsingør 21. Juni 1921.

Under Dr. Kaabers Sygdom og efter hans Død var Dr. Søren K a b e l l, Rønne, konstitueret som Sanatorielæge, indtil den nuværende Læge for Anstalten Dr. Kai Helsted den 1. Oktober 1921 blev ansat. Dr. Helsted, der er født paa Frederiksberg 31. December 1891, blev gift sammesteds den 8. Maj 1917 med Helvig Schoubo, og nedsatte sig som Læge i Rønne i September 1921. Er tillige Læge ved Bornholms Amts Tuberkulosestation. Dr. Helsted, der er stærkt interesseret i sin Lægegerning, har haft den Glæde at faa gennemført Sanatoriets førnævnte Modernisering. Som Vikarer for den nuværende Sanatorielæge har gennem Aarene fungeret: Dr. Søren K a b e l l, Dr. Th. S. G u d j o h n s e n, Dr. Cai Ankerbye og Overlæge A. H a l d.

Sanatoriets første Oversygeplejerske, Søster Astrid, afløstes allerede 1909 af Frk. Gleerup. I de følgende Aar skiftedes

ret tit i Stillingen, indtil 1. Juni 1920, da Frk. Valborg Hjorth blev ansat som Oversygeplejerske og saaledes i en Aarrække til Dato har virket i den betydningsfulde Gerning.

Sanatoriets Økonoma Enkefru Laura Pedersen er den eneste af Personalet, der har været knyttet til Virksomheden gennem alle de 25 Aar. Ansat 1. Januar 1908 tog Fru Pedersen Afsked 1. Jan. 1933, og afløstes af den ny Økonoma Frk. Clara Munch.

Som bekendt har Sanatoriet fælles Forvalter og Regnskabsfører med Amtssygehuset. Den første Forvalter, M. P. Koføed, tog sin Afsked 1. Oktober 1918, og afløstes af Sygehusforvalter Ing. Mogenssen, der 1. Oktober 1930 afløstes af den nuværende Forvalter Th. Sommer.

RESUME

Sanatoriets Personale består nu af: 1 Læge, 1 Økonoma, 1 Forvalter, 1 Oversygeplejerske, 1 Assistent, 3 Elever, 3 Gangpiger, 2 Køkkenpiger, 1 Vaskepige, 1 Fyrbøder.

Hele Institutionen Bornholms Tuberkuloseanstalt omfatter: 1 Hospitalsafdeling paa 19

Senge, 1 Sanatorieafdeling paa 10 Senge og 1 Kystsanatorieafdeling paa 7 Senge — ialt 36 Senge.

Og de samlede Driftsudgifter har i Regnskabsaaret 1931—32 udgjort 71,145 Kr. Til Sammenligning kan anføres, at Virksomhedens Regnskabsaar 1909—10 viste en Driftsudgift af 38,591 Kr., medens det dyreste Aar var 1920—21, da Driftsudgifterne steg til 123,155 Kr.

Om det daglige Liv paa Anstalten kunde adskilligt være værd at fremhæve. Hovedformaalet, Lægevirksomheden, er omtalt foran. Her skal blot tilføjes, at Sanatoriets Ledelse gennem Aarene har draget Omsorg for, at Sognepræsterne i Rønne jævnlig har besøgt Anstalten til Patienternes Opbyggelse; og at de paa Sanatoriet indlagte Børn har faaet den nødvendige Skoleundervisning.

Hovedindtrykket af den Virksomhed, der gennem Aarene har fundet Sted paa Bornholms Sanatorium, synes at fæstne sig i den Tanke, at der her er udrettet et Arbejde, der er værd at sige Tak for, til alle dem, der var med.

K. T.